

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

№ 1, 2014 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 911.375(1-25):332.12(4-6ЄС)

*Р. М. Крамаренко,
к. е. н., доцент, докторант кафедри міжнародного обліку і аудиту,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», м. Київ*

СТОЛИЧНІ МІСТА В РЕГІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ ІЄРАРХІЇ ЄС

*Ruslan Kramarenko,
Ph.D. in Economics, Associated Professor, doctoral candidate at the Faculty of International Accounting and Audit of
SHEI "Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman", Kyiv*

CAPITAL CITIES IN REGIONAL ECONOMIC EU HIERARCHY

Розвиток столичних міст на європейському континенті завжди наштовхувався на проблему їх ідентифікації як в межах національних регіональних систем, так і в декларованій в Європейському Союзі концепції «Європа регіонів», котра вирізняється з-поміж інших наявністю потужних інструментів соціально-економічної конвергенції. Разом з тим, для того щоб зрозуміти яким чином слід було впливати на цей процес, варто було б чітко ідентифікувати що таке «регіон» і який вплив на нього мають спричинити національні та наднаціональні структури з метою зменшення регіональних асиметрій, які у сучасних умовах є небезпечними як для цілої держави, так і спільноти в цілому. Саме з цією метою слід було визначити статус, ієрархічний рівень та структурні характеристики столиць, котрі в Європі суттєво відрізнялися як за чисельністю населення та площею так і за масштабами економічної діяльності.

The development of capital cities in Europe always had a problem identifying them as within national regional systems, and proclaimed in the European Union concept of "Europe of Regions", which stands out among others by the presence of powerful tools for social and economic convergence. However, order to understand how it should influence this process should be clearly identify what a "region" and what impact on it should result in national and supranational institutions in order to reduce regional asymmetries, which in modern conditions is dangerous for both of the whole state and society as a whole. To that end, should determine the status, hierarchical level and structural characteristics of the capitals that were significantly different in Europe as in terms of population and area as well as the scale of economic activity.

Ключові слова: *столичний мегаполіс, ЄС, регіональна економіка, економічний розвиток, фактори впливу.*

Keywords: *capital megapolis, EU, regional economy, economic development, factors of influence.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Розуміючи всю двійстість подібної, на наш погляд, ситуації заслуговують на увагу також й декілька надзвичайно важливих постулатів створювальній в Європі регіональної ієрархії, які набули найбільшого поширення вже останнім часом.

Ще у 80-ті роки, замислюючись над структурою управління столичних мегаполісів Європи відомий російський дослідник Г. Лаппо був переконаний, що мегаполіс столичний (чи республіканський на той час) має нести в свої основі насамперед агломераційний ефект, а відтак може забезпечити ефективне управління за трьох основних умов: 1) отримання наукових знань, котрі, на його думку можуть дати надійне обґрунтування концепції розвитку (з нашої точки зору це є нічим іншим як моделлю розвитку); 2) виокремлення агломерації в якості особливого об'єкта державного (у автора – народного-сподарського) планування та містобудівного проектування; 3) удосконалення вихідної інформації та перетворення агломерації (столиці також, яку б чисельність населення вона при цьому не мала б) в об'єкт спеціального статистичного обліку [1, с. 142]. Однак варто зробити наголос саме на останньому – значення окремого статистичного обліку, адже саме Євростат свого часу підштовхнув країни тодішнього ЄС до необхідності проведення універсифікації та стандартизації насамперед – аналітичної регіональної моделі, а відтак й до чіткого обґрунтування так званого особливого статусу міста-столиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Теоретичні аспекти регіоналізації в умовах глобалізації світового господарства, а також особливості європейської економічної інтеграції достатньо глибоко досліджувалися в працях вітчизняних вчених, зокрема О.Білоруса, І.Бураковського, В.Будкіна, В.Геєця, В.Герасимчука, Б.Губського, Д.Лук'яненка, В.Новицького, О.Мозгового, А.Мокія, Ю.Макогона, Є.Панченка, Ю.Пахомова, Л.Поліщук, А.Поручника, В.Рокочої, В.Сіденка, А.Філіпенка, В.Чужикова і багатьох інших. Різні аспекти дослідження регіональної асиметрії і можливості їх регулювання в межах Європейського Союзу та створюваного ним спільного європейського економічного простору знайшли своє відображення в працях зарубіжних вчених: Ю.Ваннопа, Б.Йохансона, М.Кітінга, М.МакДжиніса, М.Портера, А.Родрігеса-Посе, В.Салета, М.Сторпера, Р.Хадсона, С.Харді, М.Харта. Вагомий внесок в розвиток сучасного регіонального аналізу був зроблений також представниками «регіональної школи» як вітчизняної, так і зарубіжної, зокрема Е.Алаєвим, З.Варналієм, Дж.Лессінджером, О.Гранбергом, Б.Данилишиним, М.Долішнім, Р.Кларком, І.Івановим, Б.Лавровським, Н.Мікулою, В.Пилою, С.Романюком, В.Симоненком та цілим рядом інших науковців.

Постановка завдання. В статті обґрунтовується необхідність розвитку методологічних та аналітичних досліджень у сфері управління мегаполісами та нових підходів до структурування проблематики міського розвитку. Визначено статус, ієрархічний рівень та структурні характеристики столиць, котрі в Європі суттєво відрізняються як за чисельністю населення та площею, так і за масштабами економічної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Певним теоретичним обґрунтуванням могла б вважатися й теорія центральних міськ, котра була сформульована ще у 30-40-ві роки ХХ століття німецькими дослідниками Кристаллером (Christaller) та Льошем (Lösch) та розвинута вже у ХХІ ст. відомими сучасними дослідниками М.Фуджіта, Р.Кругман, А. Венблеса (2001). Найбільш визначною частиною цього вчення можна вважати ідею «мікроруху», який у першу чергу охоплює так звані центральні місця, а у нашому прикладі столичні мегаполіси, які впродовж короткого терміну різко просуваються вперед [2, р. 26-27].

Водночас, замислюючись над структурізацією регіонального простору великого інтеграційного угруповання, чимало сучасних дослідників переконані, що неабияке значення має міжнародна дифузія відповідних публічних політик. Так, американський дослідник з Колумбійського університета виказав свою точку зору на процес конгломерації політик держав-лідерів світу, назвавши його «глобальною дифузією» [3, р. 118-119]. Неважко передбачити, що всі принципи політичні й економічні рішення приймаються у столицях, саме в них розробляються секторальні та горизонтальні політики, що скеровані на розвиток різних за своєю

ієрархічною таксономією територій. Тим не менше в умовах глобалізації можуть виникати спільні підходи, тотожні чи подібні до них інструменти та механізми регулювання, які й забезпечуватимуть відповідну дифузію, у т.ч. за напрямком «периферія-центр». Водночас надзвичайно важливою є специфікація сучасного регіонального неолібералізму, апологети якого переконані, що вплив його моделей на регіональний ландшафт у вигляді трансформації інституційних, економічних та політичних форм стає дедалі більш значущим [4, р. 149]. Разом з тим, як засвідчує J.Peck в теорії сучасного неолібералізму слід вирізнити дві його течії: градуалістську та реляційну основні відмінності котрих наявно продемонстровані на рис. 1.

	Градуалістський неолібералізм	Реляційний неолібералізм
Локалізована винятковість	Ослаблений неолібералізм: локальні винятки, визначені відносно контрасту нормованого та натуралізованого правила ринку; вибірка на основі спряженості; внутрішній наголос: нешаблонна різниця проти монолітної норми	Різновиди лібералізму: багаторазові форми правила ринку; «успадкована» різниця через сильний шлях залежності, слабку сімейну подібність
Глобалізуюче підключення	Гібридний неолібералізм: змінні інтенсивності глибоких проти поверхових правил ринку, що є такими, котрі слабо з'єднані через глобалізуючі потоки та вектори	Строката неолібералізація: поліморфність; взаємна та мультискалярна взаємозалежність локальних структур, що міцно з'єднані «по горизонталі» та ієрархічно; всередині/поза: шаблонна різниця між динамічним та нерівномірно розвиненим ландшафтом

Рис. 1. Між неолібералізмом як виключенням та неолібералізмом всередині/зовні за J.Peck (2013) [4, р.149]

Водночас за умов селектування різних підходів до визначення найбільш прийнятної сучасної моделі регіональної стратифікації надзвичайно важливим є те, що слід постійно пам'ятати про необхідність ідентифікації таких міст, котрі вирізняються не лише низкою економічних характеристик, а й мають доволі довгий перелік функціонально-естетичних ознак, котрий канадський і американський професор R.Florida, а також відомі дослідники Ch.Mellander та K.Stolarick називають «найкращими місцями» (beautiful places), ідентифікація яких включає доволі довгий перелік громадських оцінок, серед яких найбільш значущими є задоволеність місцевої громади, якість публічних шкіл, якість коледжів та університетів, релігійні інституції, наявність місць для зустрічей друзів, публічний транспорт, кліматичні умови, чистота повітря, парки, очікування покращення економічних умов тощо [5, р. 37]. Відтак автори шляхом розрахунку переваг регіону у т.ч. столичного підходять до необхідності розрахунку рівня маргіналізації, який визначається вагою кожного фактора і може таким чином визначати перспективність регіону.

Подібним шляхом щодо виокремлення нової моделі регіонального устрою пішли іспанський і британський науковці R.Ezcurra та A.Rodriguez-Pose. На їхню думку виходить, що політика децентралізації, яка стала домінуючою в провідних країнах світу по суті складається з політичного, адміністративного та фінансового напрямів, що суттєво змінює наше уявлення про те, якими саме мають бути моделі регіонального, а відтак й столичного зростання. На думку авторів ідентифікувати такий процес може модель політичної децентралізації, котра на коефіцієнтній основі ув'язує показник ВВП на душу населення (log), освіту (log), інвестиції, зростання чисельності населення, торговельну відкритість та державне управління [6, р.389-393]. Відтак виходить, що ідентифікація рівня успішності національного столичного таксону має ставити з кожним роком все більш об'ємною, а тому й більш складною для розрахунків та аналізу.

Разом з тим серед багатьох значущих раніше підходів та численних дискусій країни обрали для себе як домінуючий, все-таки, демографічний підхід, основою якого стала чисельність населення у регіоні, а головною причиною, що спонукала європейців до закріплення як домінуючого оцінювання територіального устрою на континенті слугувало те, що у 1975 році почав діяти Європейський фонд регіонального розвитку (ERDF), котрий міг фінансувати локальні проекти лише у тому випадку, коли буде чітко визначений його територіально-ієрархічний рівень. Для цього було запроваджено так звані різнірівневі таксони NUTS (Nomenclature of Territorial Units for Statistics) – номенклатура територіальних одиниць для статистики. Внаслідок узгодження їх параметрів було запропоновано встановити п'ять рівнів ідентифікації:

- NUTS-I – найбільші регіони з середнім числом жителів 4238 тис. осіб. Прикладом могли вважатися землі Німеччини, або ж більш дрібні цілі країни.
- NUTS-II – розповсюджена в ЄС аналітична категорія європейської таксономії, з середньою чисельністю жителів – 1830 тис. Типовим зразком цього можуть вважатися області Італії.
- NUTS-III – периферійний рівень, з аналогічним середнім показником чисельності населення 41 тис. жителів.

Крім цього чимало країн, спираючись на свою історичну ідентичність, дозволяли собі ще й інші більш дрібні варіанти так званого національного моделювання, внаслідок чого з'явилися NUTS-IV та NUTS-V. В окремих випадках допускалося навіть існування й NUTS-VI, втім починаючи з 2000-го року існуючу модель було частково змінено, адже відтепер індикативними рівнями для ЄС могли вважатися лише три перші рівні (NUTS-I, NUTS-II, NUTS-III), натомість більш дрібні території, які могли виокремитися в межах певної країни, а могли й бути позбавлені такої можливості, Євростат і основні грантодавчі структури вже не цікавили, хоча їх кількість була чималою (NUTS-IV збереглися у Великобританії (їх налічувалося 485), Португалії (305), Греції (150), Фінляндії (88), Ірландії (34), Люксембурзі (12)). Водночас напередодні початку реалізації програми «Порядок денний 2000» (Agenda – 2000) регіони рівня NUTS-V збереглися у всіх державах Спільноти і їх налічувалося 98433 [7, с.414]. Загальний розподіл регіонів I-III рівнів в ЄС наприкінці 90-х років перед початком Берлінського самміту (1999) набув чіткої таксономічної визначеності (табл. 1).

Таблиця 1.
Кількість регіонів за рівнями NUTS в ЄС у 1999 р. [7, с.414]

Країна	Індикативні рівні		
	NUTS-I	NUTS-II	NUTS-III
Австрія	3	9	35
Бельгія	3	11	43
Великобританія	11	35	65
Німеччина	16	38	445
Греція	4	13	51
Данія	1	1	15
Ірландія	1	1	8
Іспанія	7	17	52
Італія	11	20	103
Люксембург	1	1	1
Нідерланди	4	12	40
Португалія	3	7	30
Фінляндія	2	6	19
Франція	9	26	100
Швеція	1	8	24
Разом по ЄС	77	206	1031

Враховуючи те, що промислова функція багатьох міст держав-лідерів швидко втрачалася, і розвинуті країни ЄС не стали при цьому виключенням, при оновленні європейської моделі регіонального планування непоодинокими стали вважати рекомендації щодо зосередження уваги на тих перевагах, котрі вже на

початку XXI ст. стали основними пріоритетами розвитку мегаполісів. З огляду на це заслуговує на увагу системне дослідження фінансових і бізнес сервісних функцій основних мегаполісів Європи, які проведене дослідження ESPON TIGER, що було здійснено у лютому 2012 року позиціонувало у доволі незвичний спосіб (табл. 2).

Таблиця 2.
Еволюція міст ЄС та США у фінансах і бізнес сервісі (рангова оцінка коефіцієнту ESPON)

ЄС		США	
Додана вартість у фінансах та бізнес сфері		Зайнятість у фінансах та бізнес сфері	
1995	2006	1995	2008
Париж - 7,5	Лондон - 7,3	Нью-Йорк - 11,9	Нью-Йорк - 10,7
Лондон - 4,6	Париж - 6,8	Лос Анджелес - 6,8	Лос Анджелес - 6,0
Франкфурт-на-Майні - 2,1	Мюнхен - 1,7	Чікаго - 5,9	Чікаго - 5,3
Мюнхен - 2,0	Мілан - 1,6	Вашингтон - 3,6	Вашингтон - 4,2
Берлін - 1,9	Мадрид - 1,5	Філадельфія - 3,4	Даллас - 3,5

Джерело: ESPON TIGER. Draft Final scientific Report. February 2012. – Brussels, 2012. – P.35

Зазначене дослідження виявило чимало суперечливих у цілому моментів, адже при аналізі європейських тенденцій використовувався показник доданої вартості у сфері фінансів та бізнес послуг, натомість в США найбільшою аналітичною значущістю набув індикатор зайнятості.

Як випливає з таблиці, в США спостерігалась відповідна структурна інерційність з невеликою відмінністю лише у тому, що темпи зростання Далласу виявились вищими, аніж Філадельфії. Водночас зниження зайнятості спостерігалось у всіх, за виключенням американської столиці міст. Водночас відрив між Вашингтоном і Чікаго суттєво зменшився стягнувши у 2008 р. різниці індикаторах в 1,1% (у 1995 році він становив 2,3%). Водночас скоротилася частка всієї п'ятірки міст – лідерів США з 31,6% (1995 р.) до 29,7% (2008 р.).

«Вибухоподібне» розширення Європейського Союзу у 2004-му та 2007-му роках призвело до значних змін в регіональному структуруванні господарства нових членів і викликало чимало суперечок у суспільстві, адже, приміром, польська територіальна реформа обійшлась скарбниці цієї країни у суму 5 млрд. євро. Чимало дискусій викликало також позиціонування столиць країн Центральної та Східної Європи. Так, рівень NUTS-II отримали Братислава, Прага, Бухарест, натомість решта головних міст Європи, включаючи Варшаву і Будапешт вирішили, попри значну чисельність населення, що в них мешкає, «розчинити» високі столичні показники економічної активності в оточуючому їх, як правило депресивному, регіоні. Наслідком таких змін стало те, що столиця Польщі разом із Мазовецьким воєводством, до складу якого вона відтепер входила, могла розраховувати на структурну допомогу з боку ЄС за найбільшою за фінансуванням мету 1, а чеська столиця таких можливостей була позбавлена, адже її індикатор ВВП перевищував середній по ЄС. Навіть спроби чеського уряду на передодні вступу країни до ЄС у 2003 році розділити столицю на Прагу-Схід та Прагу-Захід не стали надійним аргументом у розподілі фондів Спільноти.

Ще одним підходом, котрий доволі часто використовується у сучасній таксономії є максимальне врахування площі, яку займає столиця, що, на нашу думку, може бути пов'язане як з рівнем економічної активності в регіоні, з його історичними традиціями та існуючими в країні нормами забудови так і з численними ментальними моментами, котрі визначають своєрідні «поверхи» забудови мегаполісу та переваги розселення в ньому. Напривеликий жаль, виявити яку-небудь залежність у цьому плані і встановити свою таксономію надзвичайно важко, адже за даними Євростату виходить, що площа Риги (Латвія) є майже у три рази більшою за ту, котру займає Париж, а Загреб (Хорватія) є значно більшим за Мадрид (Іспанія).

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Наведене вище дозволяє зробити декілька надзвичайно важливих висновків що визначають характер сучасної регіональної стратифікації в ЄС.

По-перше, необхідність переходу Європейського Союзу до трирівневої системи ідентифікації регіонів була зумовлена необхідністю чіткого визначення позицій тих чи інших територій, що сформувалися під впливом історичних, економічних, політичних та інших чинників.

По-друге, встановлення конкретного рівня столичного таксону викликало в ЄС чимало розбіжностей, зумовлених тим, що уряди й народи по-різному бачили майбутнє головного міста своєї країни, надаючи йому особливих повноважень, чи, навпаки, суттєво їх обмежуючи, проводячи політику централізації чи відмовляючись від неї та передаючи, таким чином, знанні повноваження на місця.

По-третє, постсоціалістичні країни Центральної та Східної Європи в процесі вступу до ЄС та у відповідності до «Спільного доробку» Спільноти вимушені були проводити системну адміністративно-територіальну реформу, головною метою якої стало виокремлення відповідних регіональних таксонів I-III рангу.

По-четверте, розвиток неоліберальних тенденцій в регіоналістиці, їх ускладнення та прояв нетипової раніше для столичних міст динаміки, потребує суттєвого оновлення й розроблення нових таксономічних підходів насамперед при формуванні національно – глобалізаційних каркасів розвитку мегаполісів, що передбачає не лише врахування показників ВВП головного міста, оцінювання ефективності його інституційних функцій, а й використання більш складного, але водночас й високонадійного інструментарію оцінювання обсягів бізнес-послуг, фінансової концентрації, застосування політики «кращих місць», комфортних систем розселення та відповідного до цього їхнього ранжування, що дозволить краще визначити перспективи розвитку як столичного регіону зокрема, так і країни в цілому.

По-п'яте, європейський підхід до виокремлення регіональної таксономії підходить й для України, радянське моделювання території якої виявилось, як це не дивно, максимально придатним для подальшого тепер вже європейського реформування з урахування того, що столиця країни – Київ, як ніякий інший столичний мегаполіс краще всього підходить під рівень NUTS-II європейської регіональної стратифікації.

Література.

1. Лаппо Г. Города на пути в будущее.– М.: Мысль, 1997.–236 с.
2. Fujita M., Krugman P., Venables A. The Spatial Economy. Cities, Regions and International Trade.– Cambridge: The MIT Press, 2011.– 367p.
3. Smith M. The Global Diffusion and Public Policy: Power Structures and Democratic Accountability / Michael Peter Smith // Territory, Politics, Governance. –2013. –№2. –P.118-131.
4. Peck J. Explaining (with) Neoliberalism / Jamie Peck // Territory, Politics, Governance. –2013. – №2. –P.132-157.
5. Florida R., Mellander Ch., Stolarick K. Beautiful Places. The Role of Perceived Aesthetic Beauty in Community Satisfaction / Richard Florida, Charlotta Mellander, Kevin Stolarick // Regional Studies.–2011.– №1 (45). – P.33-48.
6. Ezcurra R., Rodriguez-Pose A. Political Decentralization, Economic Growth and Regional Disparities in the OECD / Roberto Ezcurra, Andres Rodriguez-Pose // Regional Studies. –2013. – №3 (47). – P.388-401.
7. Гранберг А. Основы региональной экономики. – М.: Высшая школа экономики, 2000. – 495 с.
8. Swit N. "European cities outperform their English counterparts" [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.citymayors.com/business/eurocities_gdp.html

Referenses.

1. Lappo G. (1997). Goroda na puti v budushee [Cities on the way to the future], – М.: Myisl, –236 s. (in Russ.)
2. Fujita M., Krugman P., Venables A. (2011). *The Spatial Economy. Cities, Regions and International Trade.* – Cambridge: The MIT Press, 367 p.
3. Smith M. (2013). *The Global Diffusion and Public Policy: Power Structures and Democratic Accountability* / Michael Peter Smith // Territory, Politics, Governance.–№2. –P.118-131.
4. Peck J. (2013). *Explaining (with) Neoliberalism* / Jamie Peck // Territory, Politics, Governance. №2. –P.132-157.
5. Florida R., Mellander Ch., Stolarick K. (2011). *Beautiful Places. The Role of Perceived Aesthetic Beauty in Community Satisfaction* / Richard Florida, Charlotta Mellander, Kevin Stolarick // Regional Studies.– №1 (45). – P.33-48.
6. Ezcurra R., Rodriguez-Pose A. (2013). *Political Decentralization, Economic Growth and Regional Disparities in the OECD* / Roberto Ezcurra, Andres Rodriguez-Pose // Regional Studies. №3 (47). – P.388-401.
7. Granberg A. (2000). *Osnovi regionalnoy ekonomiki* [Fundamentals of the regional economy], – М.: Vysshaya shkola ekonomiki, 2000. – 495 s. (in Russ.)
8. Swit N. (February, 2004). "European cities outperform their English counterparts". Retrieved from: http://www.citymayors.com/business/eurocities_gdp.html

Стаття надійшла до редакції 17.01.2014 р.

ТОВ "ДКС Центр"